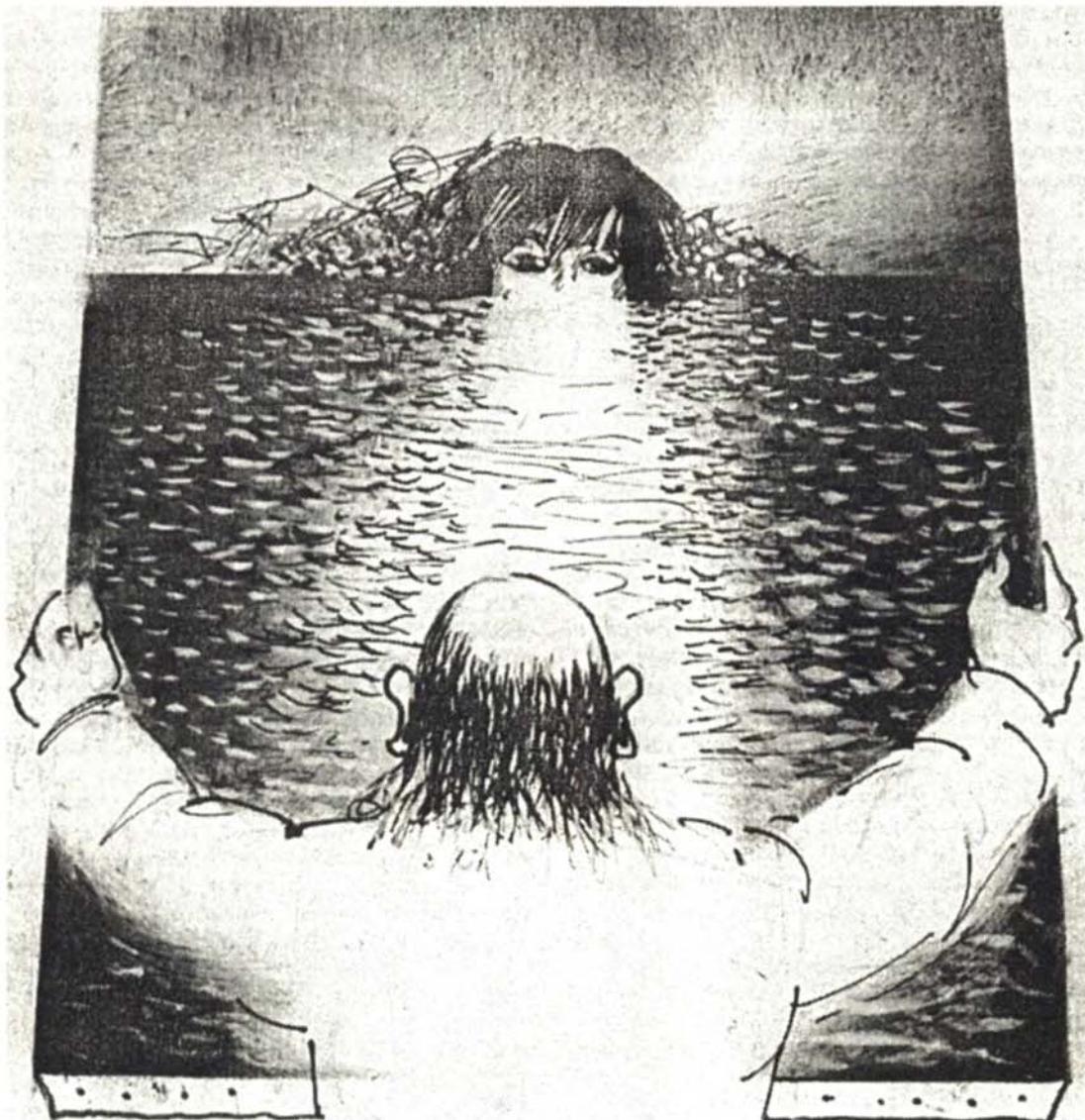

Іван КАЛИНЯК

ІМПРЕСІОНІСТ

ОПОВІДАННЯ

Із словацької переклав Дмитро АНДРУХІВ

Він сидів у невеликій корчмі за великим кухлем пива, поринувши в невеселі роздуми. Сидів тут уже добру годину; крім нього та лисого тілистого корчмаря, більше нікого не було, і йому здалося, що той суровий чолов'яга не зводить з нього з-за стойки ненависного погляду. Він іще дужче посмутнів, зовсім розгубився й одпив з кухля відстояного пива. Хто може його зрозуміти? Ніхто! Немає в світі такої людини, якій він міг би вилити душу, розповісти про гнітуючу самотність. Його покинула дружина, покинули діти, всі друзі й знайомі. Дружина з дітьми залишилась у квартирі, а йому довелося звідти вибиратись, бо таке було рішення суду, яке він навіть не пробував оскаржити. Та й який сенс подавати апеляційну скаргу, коли судове рішення таке однозначне і юридично обґрунтоване? Він не бажав, щоб цей спектакль повторився на суді другої інстанції, перед іншими суддями. Ті так само були б проти нього! Мовляв, він не дбає про дітей, не дає гроші на їхнє утримання, паплюжить перед знайомими дружину — одне слово, не є ні турботливим батьком, ні зразковим чоловіком!

Хоч, як на нього, все було далеко не так! Дружина просто-таки злочинно зневажала мистецтво, а справжніх художників, імпресіоністів, ганьбила так, що це ображало і його, патологічно ненавиділа живопис, у якому він заходив справжню втіху. Її цікавили тільки гроші, гроші, гроші. Та й батьки через його захоплення дивилися на сина як на великого дивака. Навіть посварилися через нього. Для братів і сестер він завжди був одержимим смішним диваком, у дома соромилися його. Усі довкола теж не співчували йому.

Потяг до малювання прокинувся в нього ще у дитинстві. Він малював чим тільки міг,— кольоровими й звичайними олівцями, вугликами, валном з різними домішками, а пізніше латексними фарбами, так, тими фарбами, якими покривають метал. Закінчив лише середню художню школу, далі наочатися не мав змоги, бо не було кому підтримувати матеріально. Тепер він — художник-кустар, але насправді ця його праця не мистецтво, вона дуже далека від творчості, практично він звичайнісінський маляр, лакувальник, малює всілякі реклами.

«Але чому ця корчмарська нікчема так похмуро дивиться на мене спідлоба?»

Він знехотя підніс келих і знову відпив гіркуватої бурди. Якби зараз підвівся і покинув корчму, то куди міг би податися? До смердючої комірки, де змущений очувати, чи без мети блукати, як божевільний, вечірніми вулицями?

І тут йому сяйнула рятівна думка: так, він повернеться до своєї мушлі, яка смердить ацетоновими фарбами, але не впаде цього разу безвільно на засмальцовану канапу, а поставить на мольберт справжнє малярське полотно, яке ще має у схованці, і малюватиме. Авжеж, малюватиме! Намалює сам себе,— свої вуста, свої очі, так, своє обличчя, власну душу, втоплену в келіху, у цій гіркуватій пивній ющі, яку п'є день крізь день із нудьги, з великого розчарування й осамотіlostі, і кожен, хто побачить цей образ, хто має серце, хто не втратив людського почуття, скаже: це він!

Над цим твором він працював уже декілька днів. Уесь час був чимсь незадоволений. Перемальовував окремі деталі, довершував... Купував собі пляшкове пиво, переливав його у гранчастий півлітровий келих, точнісінько такий, як у брудних забігайлівках, аби тільки якнайточніше відтворити колір, відтінок того відвару, в якому топить сам себе, своє «я». «Утопленик!» — так назве він цю картину. Стомлений, не раз засинав після опівночі міцним сном із пензлем і палітрою в руках. «Мабуть, цей твір, свій точний образ, я ніколи не закінчу!» — не раз розчаровано зітхав він...

Обожнював імпресіоністів, але те, що хотів підкresлити в своїй картині,— смуток і страх,— радше тяжіло до експресіонізму. І раптом в один момент вирішив: треба відмовитися від світла, ясних кольорів, бо відтінки темного пива точніше передають внутрішню правду цих почуттів. Та комірка неначе творена для того, аби все естетичне було відсунуте на другий план. «Утопленикові все одно, утопленник тепер не дбає про красу... Так, цим я ще більше підсилю загальне враження, свою правду!.. Боже, який я роздвоєний!»

Він закріпив на мольберті нове полотно. З новим, іще більшим натхненням заходився малювати... «Колись я можу бути й експресіоністом!» І тепер він уже не дбав про композицію окремих деталей, навпаки, цей пивний кухоль на картині буде надто великий і повний гіркої бурди, бо й життя чимсь подібне до неї — дуже терпке й дуже тяжке. Тільки в такій кількості бурди може втопитися людина!

Він малював і водночас плакав, одпивав з кухля гіркого пива, вірячи, що коли вип'є до дна всю цю гіркоту, все зміниться, він не матиме в чому втопитися. Насправді ж він не знав, чи ці його розмірковування мають щось спільне з реальністю, чи, може, випливають із глибокої підсвідомості.

— Власне, я навіть не знаю, хто я зараз! — замислився він над власною

творчістю. — Нарешті розмірковую як сюрреаліст! — І вирішив, що цього разу вже нікого не наслідуватиме, а виробить власний стиль, прокладе новий напрямок у мистецтві.

«Так, я знехтуваний!» — вигукнув він подумки і так само вперто перехилив кухоль із рештками темного пива.

Занурений у глибокі роздуми, ліг і заснув.

Уранці прокинувся пізніше, ніж завжди. Була субота, й він купив найнеобхідніші продукти. Потім сів у парку на лаві під крислатим каштаном і примуржив очі. Повернувся в уяві до років своєї молодості. Все промайнуло, залишилися тільки спогади! Душу огорнув жаль, він з острахом уявив собі, що його жде попереду,— безрадісна старість. Чи є взагалі сенс жити в такому світі?

Розмірковуючи отак пессимістично, наш великий обожнювач імпресіоністів побачив, що парковою доріжкою наближається молода жінка, власне, ще дівчина,— та, яку він бачив тут уже не раз і яка прогулювалася в цьому парку наодинці, завжди зажурена. А якщо не зажурена, то, в усякому разі, замислена.

— Молодості не личить сумувати,— несміливо, потерпаючи, що вона його урве, заговорив він до неї.

Вона зупинилася і скоса позирнула на нього блакитними, як небо, очима.

— А чому ви робите такий висновок, пане? Я — сумна? — дівчина не приховувала бажання зайти з ним у діалог.

— Тому, що часто бачу вас самотньою. Та й ця ваша хода... Засмучені люди шукають саме такі місця, як оце...

— Отже, ви теж засмучений?

— Дуже.

— Ну, тоді я вас розвеселю! — очі в дівчини заграли.

— Справді? Справді, прекрасна душа? — він не хотів повірити, що просто з неба на нього впало таке щастя. — Якби я запросив вас на каву чи келих вина, ви б мені не відмовили? Прийшли б...

— А чого ж, охоче! — з готовністю відповіла дівчина.

Він недовірливо видивився на неї.

— Не сумнівайтесь, пане. Я прийду. Прийду неодмінно!.. — запевнила його дівчина.

Вони домовилися, де й коли побачатися. О сьомій вечора в невеликій кав'яренці. В подібних закладах тепер зовсім мало відвідувачів, там зможуть усамітнитися...

О сьомій без кількох хвилин, які видалися йому цілою вічністю, він уже з нетерпінням чекав на неї. Його точив сумнів, чи це прекрасне створіння не передумало й не погордуде тепер ним.

«Нарешті! — серце радісно забилося, коли побачив, як дівчина, по-святковому вбрана, плавно наближається. — Не обдурила, дотримала слова!»

Вони привіталися за руку.

— Не обов'язково йти до кав'ярні,— мило всміхнулася дівчина. — Можемо посидіти де завгодно, навіть у звичайному ресторані...

Він не мав нічого проти, це його цілком улаштовувало. В ресторанах наливають і пиво, тимчасом як у кав'яренці — ні; що ж до нього, то він особисто віддає перевагу гіркому напою з хмелю перед солодкуватим із винограду. Вино наливають скрізь!

Вони завернули до найближчого ресторану. В просторій залі сиділо всюго кілька відвідувачів, які не звернули на них жодної уваги. За хвилину до їхнього столика підійшов молодий офіціант і без зайвих церемоній попередив, які страви, перелічені в меню, вже продано, а які ще можна замовити.

— Рекомендую вам дешço, скажімо, шніцель по-франкфуртському, фірмову страву нашого кухаря. Але на нього вам довелося б трохи зачекати,— продекламував хлопець, мов школяр завченого вірша.

— Зачекаємо, звичайно, зачекаємо,— поблажливо згодився клієнт. — Але на аперитив, сподіваюся, чекатимемо не довго, га?

— На жаль, крім пива, горілки та коньяку, в нас нічого нема. Мені дуже жаль. Вина сьогодні немає. Даруйте... — провинно вибачивсь офіціант і по-дивився в першу чергу на красуню, чи та з простотої жіночої примхи не анулює замовлення й, підвівшиясь, не запропонує партнерові пошукати іншого місця.

Дівчина скоса глянула на обох чоловіків, а відтак згідливо кивнула на пиво.

— Бодай на щось вам не треба буде чекати,— добродушно зауважив офіціант і пішов.

За хвилину пиво вже стояло на столику.

— Воно немовби створене для ситної вечери. Його п'ють уже й жінки,— схвально мовив офіціант і, всміхнувшись, підморгнув дівчині, не знаючи, ким її трактувати, бо різниця у віку була між цими двома очевидна.

— За нашу зустріч! Мене звуть Ондрей. Художник... — відрекомендувався митець після того, як офіціант пішов, першим піdnis келих, почекав, поки те саме зробить і партнерка, а тоді обое відпили по кілька ковтків піння-вого пива.

Він почав розповідати їй про свою пристрасть до малювання, про імпресіонізм, а також про те, чому саме цей напрям у мистецтві він обожнює. Під час розповіді відпивав із келиха і потай позирав на симпатичний об'єкт свого захоплення.

«Ці її блакитні очі — все одно, що безхмарне блакитне небо! Я дивився б на них день і ніч... Щось небачене, надихаюче! Атож, ці очі я увічню. Я мушу їх увічнити. Я неодмінно їх увічню!»

— Прошу повторити! — крикнув він у захваті офіціантові, коли той з'явився біля сусіднього столика.

— Я більше не питиму... — застерегла обожнювана особа.

— А я питиму! За себе і за вас. І це пиво сьогодні набагато приємніше, ніж будь-коли до цього, воно має інший смак, не є гіркою бурдою, у якій я хотів утопитися. Сьогодні я народився вдруге, переживаю щось невимовне, щось надихаюче... Ця ваша синя блузка для мене все одно, що широке, бездонне лазуреве море... Море, яке ховає багато таємниць!.. — палко промовляв він.

Лише за добрих півгодини офіціант приніс їм вечерю. Обое заходилися їсти; Ондрей ні на мить не переставав освідчуватися їй у своїх почуттях.

— Я намалюю це море, заспокійливе море, без хвиль, залите сонцем. Буде багато-багато світла, багато сяйва! Я створю атмосферу божественного спокою. Вічного спокою!..

Ондрей несподівано відчув приплив незображенnoї сили. Він різко відсунув од себе тарілку з недоїденим шніцелем, відклав прибор і замислився. У нього народилася нова, натхненна ідея.

— Це море я намалюю інакше! Правдивіше! Так, як я його бачу. Так, як я бачу його зараз! Атож, зараз, у цю мить! Ваші блакитні очі є для мене безмежною блакиттю неба, ваша блузка нагадує лазуреве море, я дивлюся на них, наснажуюся ними, я вони викликають у моєму серці справжню бурю! Я поччуваюся приголомшеним посеред цієї стихії, що грається зі мною... Простягаю до неї руки... Отакою її намалюю... Цю мить! Примушу час, щоб він на хвилину зупинився й не плинув... — дедалі запалювавсь Ондрей, і вираз його обличчя відбивав це розбурхане море, яке внесло такий творчий неспокій у його чутливу душу.

— Пане Ондрею, ви повинні їсти, аби приборкати стихію,— посміхнулася дівчина.

— Що?.. Я повинен їсти?.. Ах, так, так... Мені треба їсти!

Він відпив кілька ковтків пива з повного келиха, а потім присунув до себе тарілку і знову заходився їсти.

Сидів і їв; тіло його було у ресторані, а дух витав у хмара; Ондрей підносив до неба це прекрасне створіння, яке сиділо поруч нього.

- Між іншим, я навіть не знаю, як мені вас називати...
- Дуже просто — Маруся.
- Маруся? Гарне ім'я! Божественне ім'я... Так, так, Марія — це Маруся,— він клащнув пальцями офіціантові: — Ще одне пиво і два коньяки!

Маруся мовчала, вона вже знала, що жоден опір на цього чоловіка не діє. До принесеного коньяку навіть не доторкнулась. Ондрей випив спершу свої п'ятдесят грамів, — за здоров'я красу дівчини, — потім її, — за цю зустріч, — а відтак, під впливом алкоголю, під тиском емоцій, як неприборкана безбerezhна ріка, що затоплює все навколо, набалакав ціле море всілякого. Сказав навіть те, що на літературному небосхилі незабаром з'явиться новий Еміль Золя й змалює його багате, поки що не визнане емоційне життя, життя справжнього, самобутнього художника, людини, яка багато чим пожертвувала для відкриття й пізнання справжньої краси.

Вони сиділи в залі вже тільки вдвох. Нетерплячий персонал кілька разів нагадав їм, що ресторан зачиняється.

— Нам доведеться розстatisя, — недбало нагадала йому партнерка.

— Розстatisя? Розстatisя, Марусю?! Назавжди?

Вона не відповіла. Навмисне. Хотіла знати, наскільки глибокі його почуття, чи все те, що він наговорив, не порожні фрази.

— Я вас куплю, Марусю.

Вона зареготала.

Її різкий сміх спершу збентежив його, а потім він серйозно почав пройматися цією ідеєю.

— Скільки ви хочете? Скільки вам заплатити? Мільйон? Мільярд? Ще більше?..

— Пане Ондрею, тримаймося радше при землі, бо падіння з великої висоти буває дуже болючим...

— Ви мене боїтесь? Це добре, що ви мене боїтесь. Я повинен намалювати цю картину чистої й прекрасної душі. Я її створю і назву... знаєте як?

Дівчина знову засміялася.

— Янгол чистоти! Це буде імпресіоністська картина! Це будуть кольори! Це буде сяйво! Я перевершу всіх Моне, Піссарро, Дега, Ренуарів. І славетного Вінсента Ван Гога перевершу! І Сезанна теж! Усіх перевершу! Так, перевершу, бо ніхто з них не бачив Марусі!

До їхнього столика підійшов офіціант.

— Шановний, можна тихіше?

Ондрей спалахнув:

— Тихіше? Чому тихіше?! Може, я не маю рації?!

— Пане Ондрею, не привертаймо до себе уваги, — цілком серйозно зауважила Маруся і додала, що за таких умов не бажає далі лишатися в його товаристві.

Вони вийшли на вулицю.

— Марусю, вибачте мені, якщо я вас розсердив, — благав він. — Не покидайте мене... Побудьте зі мною ще годину-другу... Я хочу вас бачити, хочу чути ваш божественний голос...

Вона зважила на це його прохання.

Дома в комірці Ондрей скинув з мольберта незакінчений твір в імпресіоністському дусі й поставив нове полотно... Важкі чорні й сірі кольори, несиметричність предметів, штучна естетичність спротивили йому так, що навіть самі protagonisti цього напряму були йому вже огидні. Він тепер чітко уявляв собі, що малюватиме, що хоче мати на полотні, — спокійне лазуреве море, в якому, якщо дивитися на полотно з певної відстані, у повній красі з'являється божественна особа, над морем блакитне небо, з якого так упевнено на нас дивляться Марусині очі, а між морем і небом — бенкет сяйва! Він намалює її незайманою, непорочною!.. Він навіть не торкнувся її, не погладив, він не почував себе гідним бодай поцілувати її!..

Ондрей малював і плакав од хвилювання. Маруся однаковою мірою бу-

ла для нього земним і небесним створінням. Так, ця молода, прекрасна діва зрозуміла душу самотнього старіючого чоловіка, утішила його своєю з'явою! «Я її увічнюю!.. Тих останніх тисячу крон, які мав у кишені і які їй подарував,— то тільки маленька дещиця плати за те, що вона мені явила і внесла в мою душу. Для цієї людини я зняв би й блакит з неба, якби це було в моїх силах! — Він не переставав її звеличувати, і лише в короткі секунди, коли в ньому, здавалось, прокидався тверезіший голос, несміливо докоряв собі за власну непослідовність. — Яка вона таємнича! Я навіть не знаю, ніде вона живе, ні де працює, не знаю, чи ще зустріну її і чи мені судилося вдруге взагалі коли-небудь її побачити. Але я пережив прекрасну прелюдію... Ох!»

Народжувався вже новий день. Знеможений утомою від тривалого малювання, не розтягаючись, узутій, навіть не вимкнувши світла, він ліг і заснув.

Спав аж до полудня. Розбудила його сирена «швидкої допомоги», яка везла когось до лікарні. Він протер очі, мляво підвівся, з'їв два шматки хліба, намашені маслом. Відчув сухість у роті й подумав, що кухоль пива йому зараз, як ніколи, пішов би на душу. Але на пиво не було грошей, ба не було навіть на тарілку супу в найдешевшій харчівні. «Боже, який я дріб'язковий!» — тут же прогнав Ондрей перший порух жалю з приводу свого вчорашнього щедрого дарунка. Швидко зібрався й, сповнений рішучості забути й відтіснити на задній план несміливі докори за ту тисячу крон, вийшов на вулицю. Блукав без мети, але потай сподівався, що й вона теж вийде прогулятися і він зустріне її знову.

Не зустрів.

«Таке щастя трапляється людині в житті тільки раз! І тим сильніші потім враження про нього і тривкіші спомини!» — виснував він і з цим висновком повернувся додому. У комірці спершу в побожній задумі постояв перед початим твором, немовби хотів віддати йому шану, потім, перевдягвшись, із пензлем і палітрою в руках заходився довершувати деталі. Її довге волосся, перев'язане червоною стрічкою, має нагадувати щось... щось подібне до кобилячого хвоста, який гордо носить ця благородна тварина... Це хвилясте волосся зливатиметься з морськими хвилями!.. Очі в блакиті неба будуть унікальним природним явищем — найяскравішими зірками!

Він працював з неймовірним натхненням. Хотів якомога скоріше завершити свій твір, показати його знавцям мистецтва, запропонувати галереям на виставку... Він нізащо його не продаст! Такі речі не продаються, вони не піддаються відтворенню, для нього це скарб, якому неможливо визначити вартість, а тим більше — комерційну ціну!

Імпресіоніст Ондрей нарешті закінчив свій витвір таким, яким собі його уявляв. Сам уставив його в раму й повісив на стіні ліворуч од вікна над канапою, так, щоб уранішні сонячні промені кидали на нього якомога більше світла. Під час зустрічей з друзями і знайомими це було щоразу вдячною темою для розмови і визнання його творчості. Жадібний до слави, Ондрей зрештою запросив до себе працівника газети, який писав про образотворче мистецтво. Наслідком інтерв'ю була висока думка редактора про твір «Янгол чистоти», а також кольорова репродукція картини, поміщена в газеті. Цю газету він показував усім, хто до нього приходив.

Незабаром Ондрей став об'єктом заздрощів з боку друзів і знайомих.

— Наскільки мені відомо, кожен художник має улюблений предмет своєї творчості. Деякі з них — пейзажисти, багато хто малює оголені моделі, інші схильні до портретів відомих осіб, ще інші закохані в танцівниць, а є й такі, які просто-таки побожно звеличують й увічнюють повій,— підколов його один із приятелів.

Ондрей вирячився на нього. Той визивно посміхнувся.

— Надихаюча тема, факт! — додав він іронічно, аби ніхто не сумнівався, кого саме він має на увазі.

— Ти маєш на увазі мене? — спалахнув Ондрей.

— А хіба я кажу неправду?

— Щоб я малював повій?! Та ти знаєш, хто така Маруся?! — не приховуючи образи, вигукнув Ондрей.

— Повія! Як на мене, звичайнісінька повія,— повторив заздрий приятель.

Ондрей не стримався. Ні на що не зважаючи, сипнув на нього градом негречних виразів, потім облив пивом, люто брязнув келихом об підлогу і на додаток ще й замахнувся. Той ледве встиг відскочити. Чоловіки, які сиділи за сусідніми столиками, ледве запобігли бійці.

Ондрей дуже важко зносив жорстоку правду, що його Маруся, дешева робоча сила, свої побічні заробітки обмінює на тверду валюту і в пунктах обміну її зареєстровано як найактивнішу відвідувачку. «Так висміяти мої почуття! Так знецінити мій твір!»

І він довго-довго плакав від розчарування.

